

بانو : ن. آ. کورنتسوا

بانو: ل. م. کولاگینا

مطالعات دربارهٔ ایران

(۲)

خلاقیت حافظ یکی از بزرگترین شاعران ایران، همیشه توجه ادبیات شناسان شوروی را جلب میکند.

علاوه بر چاپ متن فارسی غزلیان حافظ، که در تاجیکستان تحت نظر صدرالدین عینی عملی شده است (۱۹۵۰) در ا. ج. ش. س. ترجمه های غزلیات حافظ بزبان روسی کراراً چاپ شده است. چاپهای زیر بیش از همه شهرت دارد: آ. کریسکی « حافظ و اشعار او » (کی یف، ۱۹۲۹)، فصلی از « تاریخ ایران و ادبیات آن » (مسکو، ۱۹۲۶) غزلیات حافظ (۱۹۳۵ و ۱۹۵۶) « ساگهای ما، غزلیات و رباعیات حافظ » که در مجموعه « خاور» ۲، ۱۹۳۵ منتشر شده و ی. دونایفسکی آنرا ترجمه کرده است. در همانجا بیبلیوگرافی اساسی برای تحقیق دربارهٔ حافظ گنجانده شده، که ک. فریبتاگ آنرا تنظیم کرده است.

سعدی گذشته از اینکه دارای شهرت محبوبترین شاعران ملت ایران است، نزد کلیهٔ ملل جهان هم بحق این شهرت و محبوبیت را دارد. آثار او همیشه از طرف دانشمندان روس و شوروی مورد مطالعه واقع میشود. مافقط اندکی از چاپهای آثار سعدی را ذکر میکنیم: « گلستان » (برلن، ۱۹۲۳) ترجمه ی. ا. برتلس، « بوستان » ترجمه ک. چایکین (۱۹۳۵)، « منتخبات » (۱۹۵۴) ترجمه ی. برتلس و ک. لیبسکه روف و بالاخره، « گلستان » ترجمه ر. علی یف (۱۹۵۷). تحقیقان دربارهٔ خلاقیت، زندگی، خصوصیات ادبی و هنری آثار سعدی، دربارهٔ عصر او - در آثار و تألیفات ادبیات شناسان و متن شناسان شوروی مقام مهمی دارد. منابع و مدارک بیوگرافیک دربارهٔ سعدی در کتابهای ای. براگینسکی (۱۹۴۹)، صدرالدین عینی

(۱۹۴۲)، ک. چاپکین (۱۹۳۵)، ی.ا. برتلس و دیگران تصریح شده است. مقالات ن.ای، کراچکوفسکی که از حیث مضمون از همه جالبتر است « ترجمه‌های عربی گلستان » (گزارشهای فرهنگستان علوم ۱۹۲۴)، تحقیقات پ.آ. علی‌زاده « خصوصیات ارمانی و هنری ادبی خلاقیت سعدی » (دانشنامه نامزدی دکتری، ۱۹۵۷)، مقاله سلطانوف درباره خصوصیات زبان سعدی که قبلاً ذکر شد و یک سری مقالات ر.م. علی‌یف دانشمند جوان شوروی که در نشریات انستیتوی خاورشناسی و در مجله « خاورشناسی شوروی » تحت عنوان « انتشارات اساسی گلستان سعدی »، « نسخه‌های خطی گلستان سعدی شیرازی در کتابخانه دولتی عمومی بنام م. ی. سالتیکوف شچدرین » و غیره بسیار قابل توجه است.

از تحقیقات درباره مؤلفین دیگر مهمترین مقالات را بشرح زیر ذکر میکنیم: « پنجمین منظره اسدی طوسی » از ی.ا. برتلس (« یادداشت‌های علمی انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم » جلد ۱۹، ۱۹۵۸)، « ناصر خسرو و زمان او » ی.ا. برتلس (۱۹۵۲). منتخبات آثار ناصر خسرو در اتحاد شوروی چندبار در سالهای ۱۹۳۳، ۱۹۴۹، ۱۹۵۴ و ۱۹۵۷ بچاپ رسیده و چاپ اخیراً ذکر بزبان تاجیکی بوده است. ترجمه « قابوس‌نامه » - ی.ا. برتلس دوبار چاپ شده است (سالهای ۱۹۵۴ و ۱۹۵۸). تألیفات زیاد بخلاقیت و آثار خاقانی اختصاص یافته است. علاوه بر مجموعه « نظامی - خاقانی - روستاوه‌لی » (۱۹۳۵)، مقالات ک. چاپکین « خاقانی » (مجموعه « خاور » ۲، ۱۹۳۵)، یون. مار « کلمات گرجی در دو بیت‌های خاقانی که زالمان بچاپ رسانده است » (بولتن ک.ای. آ. ای شماره ۶، ۱۹۳۰)، آ. ن. بولدیرف « دو شاعر شیروانی نظامی و خاقانی » (۱۹۳۸) و کتاب ای.ا. اوربشلی « یادگارهای عصر روستاوه‌لی » (۱۹۳۸) و چند مقاله اپ. - ویلیچفسکی - « خاقانی. برخی نکات خلاقیت و جهان بینی شاعر » (خاورشناسی شوروی شماره ۴، ۱۹۵۷)، « ماده تاریخ‌های خاقانی ». ادبیات صوفیه نسبتاً کم از طرف مؤلفین شوروی مورد مطالعه و تحقیق واقع شده است. غیر از کتاب ی.ا. - (۱۹۵۴)، « خاقانی و کومنها » (۱۹۵۸) و امثال آن را باید ذکر کرد. برتلس درباره قمی و عطار و « لحظات اساسی در ترقی و تکامل ادبیات منظوم صوفیه » (۱۹۲۷)، تألیفات آ.ی. برتلس درباره ناصر خسرو

واسمعیلیه و مقالات آ. آ. سیمونوف، که از حیث مفاد بسیار متنوع است شاید کمتر بتوان اثر دیگری را نامبرد.

برتلس کارشناس بسیار خوب خلاقیت بسیاری از شاعران بود. بدین سبب فهرست تحقیقات دربارهٔ هر یک از شاعران با ذکر نام وی آغاز می‌گردد، گاهی هم فقط با اسم او محدود می‌شود. مثلاً دربارهٔ انصاری ما می‌توانیم تألیف « پیام انصاری بوزیر » (« اطلاعات فرهنگستان علوم » ۱۹۲۶)، دربارهٔ سنائی هم - مقاله « یکی از منظومه‌های کوچک سنائی » (گزارشهای فرهنگستان علوم B، ۱۹۲۵) و چند غزل سنائی را که آ. استار بکوف ترجمه کرده است (« مجموعه‌های خاوری »، نشریه ۱، ۱۹۲۴)، دربارهٔ عطار - فقط مقالات - ی. ا. برتلس - « اصول تکوین عالم از نظر صوفیه در آثار عطار » - « نوائی و عطار » (مجموعهٔ امیر علی شیر، لنینگراد، ۱۹۲۸) و امثال آنرا ذکر کنیم.

خلاقیت و آثار جلال‌الدین رومی هم در دوران حکومت شوروی نسبتاً مورد مطالعه واقع شده است. تمثیلهای او که آ. استاریکوف ترجمه کرده است در مجموعهٔ « خاور » (ب، ۱۹۲۵) و بشکل کتابهای جداگانه با مقدمه ل. - کلیموویچ در دوشنبه (۱۹۴۹) و با مقدمهٔ ن. عثمانوف در مسکو (۱۹۵۷) انتشار یافته است. با اشعار جامی میتوان طبق مقاله کوچک ک، چایکین (مجموعه « خاور » ۲، ۱۹۳۵) کتاب برتلس « جامی . عصر، زندگی، خلاقیت و آثار » (دوشنبه، ۱۹۴۹) و مقالات او - « تفسیر جامی دربارهٔ دویتی هائی، که باونسبت میدهند » (یادداشت‌های هیئت خاورشناسان، ۱، ۱۹۲۵) و « دربارهٔ دوستی نوائی و جامی » (« اطلاعات فرهنگستان علوم » شعبهٔ زبان و ادبیات، جلد ۶، نشریه ۶، ۱۹۴۷). در همانجا هم مقاله جالبی از آن. بارافکوف « نوائی و جامی در نقلهای ملی » انتشار یافته است. در سال ۱۹۵۵ کتاب کوچک منتخبات آثار جامی ترجمه و. در ژاوین و س. لپیکین با مقدمه ر. علی‌یف و ن. عثمانوف منتشر شد.

بمناسبت بررسی خلاقیت علی شیر نوائی که ما در آن باره در این مقاله بحث نخواهیم کرد، تألیفات زیاد بچاپ رسیده، که تاریخ ترقی و تکامل برخی ادوار ادبیات فارسی و تاجیکی را روشن مینماید. روابط و دوستی نوائی و نظامی، نوائی و جامی، عصر آنها با دقت مورد مطالعه واقع شده است (مثلاً « شرحی از زندگی جامعه‌هرات در اواخر سده ۱۵ و اوایل سده ۱۶ » از

آن. بولدیرف، آثار شعبه شرقی ارمنستان، ۴، سال ۱۹۴۷).

ادبیات دوره صفویه در تحقیقات و تالیفات اساسی درباره تاریخ ادبیات تاجیک در آن دوره انعکاس یافته است - آن. بولدیرف «زین الدین وصیفی (دوشنبه، ۱۹۵۷)»، «یادداشت‌های زین الدین وصیفی بعنوان منبع تحقیق و بررسی زندگی مدنی و فرهنگی در آسیای میانه و خراسان در اواخر سده ۱۶ و اوایل سده ۱۷» (آثار شعبه شرقی ارمنستان، جلد ۲، ۱۹۳۹) و غیره و از آن. میرزایف سعید نصفی و مقام او در تاریخ ادبیات تاجیک» (دوشنبه، ۱۹۵۴) و در مقالات دیگر همین محقق.

ادبیات سده ۱۹ کم مورد بررسی واقع شده است، شاید خلایقیت قافله آن کم و بیش مورد تحقیق واقع و تصریح شده است (ی.ا. برتلس «اوتویو گراف فانی» - «گزارش‌های فرهنگستان علوم» ۱۹۴۶)، «صادق ملارجم و فرخی» (مقالات یون. مار). آثار و خلایقیت ناشران معارف در ایران ملک‌خان، طالبوف، زین العابدین از لحاظ آرمان‌های نشر فرهنگ در ایران مورد تحقیق واقع می‌شود و معمولاً با خلایقیت و آثار میرزا فتحعلی آخوندوف بستگی دارد.

در تحقیقات ادبیات شناسان شوروی اشعار و نثر دوره انقلاب ایران در سال‌های ۱۹۰۵ - ۱۹۱۱ هم مقام مهمی کسب می‌نماید. غیر از مقاله علی‌زاده مبارز «اولین انقلاب روسیه و ادبیات دموکراتیک ایران» (یادداشت‌های علمی دانشگاه آذربایجان «شماره ۱۰، ۱۹۵۵) میتوان مقالات بانو و.ب. کلیاشتورینا محقق مبتدی را «ژانرهای فولکلوری در اشعار دموکراتیک ایران در دوره انقلاب سال‌های ۱۹۰۵ - ۱۹۱۱» («اطلاعات مختصر انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم» ۲۲، ۱۹۵۶)، «مجله» «ملانصرالدین» و هجای سیاسی فارسی در سال‌های ۱۹۰۵ - ۱۹۱۱ (در همانجا، ۲۷، ۱۹۵۸) را ذکر کرد.

برخلاف سنت و رسم قدیمی ایران شناسان روس، از خصوصیات ادبیات شناسی شوروی کوشش برای اینست، که بطرزیکه باید و شاید ادبیات کنونی فارسی و خط‌مشی‌ها و جریانات غالب در آن را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

در این رشته ادبیات‌شناسی شوروی بدون تردید موفقیت‌هایی کسب کرده است. قبل از هر چیز، خوانندگان شوروی امکان یافته‌اند با بهترین

آثار نویسندگان وشاعران ایران که بروسی برگردانده شده است ، آشنا بشوند . حکایت‌های جمال‌زاده « یکی بود - یکی نبود » (ترجمه ب.ن. زاخودر ، ۱۹۳۶) ، « تهران مخوف » مشفق کاظمی و « نصیب دهقان » احمد خداداد بزبان روسی چاپ شده است : در سالهای اخیر منتخبات آثار صادق هدایت (۱۹۵۲) حکایات وداستانهای بسیاری از نویسندگان کنونی ایران (« حکایات فکاهی » ، سال ۱۹۵۸) ، بهترین اشعار بهار ، لاهوتی ، قزوینی ، عشقی ، فرخی یزدی ، پروین اعتصامی ، ایرج میرزا و دیگران (« ادبیات منظوم معاصر فارسی » ۱۹۵۹) ، « بهار . اشعار » (۱۹۵۹) و تألیفات جداگانه مولفین ایرانی ، درمطبوعات متناوب انتشار یافته است .

از سال ۱۹۲۰ بعد ایران‌شناسان - ادبیات شناس شوروی بمطالعه ادبیات کنونی فارسی پرداخته اند . « شرح مختصر تازه ترین ادبیات فارسی » ک.پ. ، که در سال ۱۹۲۸ چاپ شده ، مقالات آ.آ. داماسکویچ « نهضت ادبی در ایران کنونی » (سال ۱۹۲۳) ، ی.ا. برتلس « رومان تاریخی فارسی در سده ۲۰ » مسائل مربوط بادبیات خاورزمین ، (آثار انستیتوی خاورشناسی ۱۹۳۲) و آثار دیگر حاکی از این امر است .

در اتحاد شوروی خلاقیت و آثار نویسندگان جداگانه مورد مطالعه واقع میشود - صادق هدایت (د.س. - گامیساروف ، آ.ز. روزنفلد) ، ایرج میرزا (یون. مار ، بانو زون . واراژنیکینا) ، حجازی (د.س. - گامیساروف) ، بهار (گ.گ. میخالویچ ، ب. ژاله ، ل.س. پئیسیکوف و دیگران) ، فرخی یزدی (بانو ز.گ. عثمانووا) ، احسان طبری (شاه محمدوف) ، سایه (بانو و.ب. کلیاشتورینا) ، افرشته (ز.گ. - رضایف ، جلال دری) ، بزرگ‌علوی (آ.م. شویتوف) ، اشرف گیلانی (آ. طاهر جانوف) ، ژانرهای تازه ادبیات فارسی هم مورد مطالعه واقع میشود . د.س. گامیساروف « درباره ترقی وتکامل ژانرهای اساسی ادبیات کنونی فارسی » - گزارش در کنگره ۲۵ بین المللی ، آ.ز. روزنفلد « در باره تریبویع در ادبیات فارسی » (« پیک دانشگاه لنینگراد » شماره ۵ ، ۱۹۴۹) ، مقاله فوق الذکر برتلس درباره رومان تاریخی ، « جریدها و وخطمشی های تازه » (بالوتنیکوف) ، د.س. گامیساروف « درباره تمایل رآلیستی در ادبیات کنونی فارسی » - (خاورشناسی شوروی شماره ۳ ، ۱۹۵۸) ، ز.گ. رضایف « شاعران دموکرات در مبارزه برای صلح واستقلال

میهن خویش» - (آثار انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم ازبکستان
نشریه ۲، ۱۹۵۴).

درخاتمه قسمت مربوط به آثار در تالیفات ایران شناسان - ادبیات شناسان
ما میتوانیم تایید کنیم، که صرف نظر نمودن از سنن ادبیات شناسی قدیمی
بورژوازی که نویسنده را فرد مجزا و تابع امیال خود و برکنار از محیط
میداند، و این امر منجر به تحریف شخصیت و چهره ادبی و ارمانی نویسنده
میشد، و اقدام به بررسی شرایط تاریخی، جریانات ادبی و محیطی که نویسنده
در آن زندگی میکرده و آثار خود را بوجود میآورد است، به ادبیات
شناسان شوروی امکان داده است آثار برخی نویسندگان را بنحوی عمیق
درک نمایند و آثار درخشانی درباره آنان بوجود آورند.

کارهای بیلیو گرافیک در اتحاد شوروی تاریکی دامنه دار شده است.
تمام بیلیو گرافی هائی، که قبلاً درباره ایران بچاپ رسیده فوق العاده ناقص
است - مثلاً «فهرست بیلیو گرافیک درباره ایران» (مسکو ۱۹۲۸)،
«بیلیو گرافی درباره ایران بزبان روسی» از د.ن. پگوروف (خاور نو،
کتابهای ۱۳-۱۴، ۱۹۲۶) و امثال آن. در سالهای اخیر بیلیو گرافی هائی
بر طبق مضامین تدوین میشود - م.پ. پتروف «بیلیو گرافی درباره جغرافیای
ایران» (عشق آباد، ۱۹۵۵) و ن.و. کاپی شین «نویسندگان کلاسیک
مارکسیسم - لنینیسم درباره ایران» (مسکو، ۱۹۵۴) که بمنزله پایه و
اساس ایجاد کتاب اطلاعاتی بیلیو گرافیک کامل درباره تالیفات مربوط به
آینده خواهد بود.

رتال جامع علوم انسانی

اینک باید چند کلمه هم درباره تالیفاتی سخن گفت که نتیجه جامع یا
حاصل جمع کارها را نشان میدهد و یامسائل مربوط به ادامه ترفنی و تکامل
ایران شناسی شوروی را منظور مینماید. قبل از هر چیز ما مقررات و دستورهای
دولتی را در نظر میگیریم، که منظور آن بالا بردن علم شوروی بطور کلی و
بخصوص خاورشناسی است. هنگام سازمان دادن کارهای خاورشناسی در
سلسله کارهای فرهنگستان علوم ا.ج.ش.س. و فرهنگستانهای جمهوریهای
متحده همیشه در برنامه های کارهای تحقیقی ایران شناسی مقام مهمی داشته
است. آثار ایران شناسان شوروی در شرح های کلی درباره تاریخ خاورشناسی
شوروی - در مقالات م. پاولوویچ، و.و. بارتولد، س.ف. اولدنبورگ،

آ.پ. باران نیکوف، آ.ن. سامویلوویچ، و.و. استرووه، ب.گ. غفوردوف و سایر خاورشناسان بزرگ شوروی روشن و تصریح شده است .

آ.و. فرایمان، ب.و. میلر، ی.ا. برتلس، م.ن. باگالیووف و دیگران درباره وظایف و خدمات ایرانشناسی شوروی مطالبی نوشته اند. کاملترین اطلاعات درباره کارهای ایرانشناسان شوروی در مقالات نویسندگان بشرح زیر ذکر شده است: ب.و. میلر و آثار دانشمندان روس در رشته زبانشناسی ایرانی (یادداشت‌های علمی دانشگاه دولتی مسکو نشریه ۱۰۷، جلد ۳، کتاب ۲، ۱۹۶۶)، آ.آ. فرایمان «تعلیمات درباره زبان و فیلولوژی ایران» (دوره جلسات علمی سال ۱۹۵۰ دانشگاه دولتی لنینگراد. مبنای گزارشهای شعبه علوم خاورشناسی، لنینگراد، ۱۹۵۰)، «مسائل فیلولوژی ایران» (اطلاعات فرهنگستان علوم ا.ج.ش.س شعبه ادبیات و زبان، جلد ۵، نشریه ۵، ۱۹۶۶)، «ایرانشناسی یا فیلولوژی ایران» (جلد ۲۹ دایرة المعارف بزرگ شوروی، چاپ اول)، م.ن. باگالیووف «زبانشناسی ایرانی در لنینگراد (۱۹۱۷-۱۹۵۷) یادداشت‌های علمی انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم جلد ۲۵، ۱۹۶۰.

بانون. آ. کوزنتسوا و بانول. ای. کولاگینا در دوره جلسات مخصوص جشن شورای علمی انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم گزارشی ایراد کردند تحت عنوان «ایرانشناسی شوروی در مدت چهل سال» که این شرح باستناد و با استفاده از آن تنظیم گردیده است. درباره کارها و آثار ایرانشناسان بزرگ شوروی از روی فهرستهای انتشار یافته آثار آ.آ. فرایمان میتوان قضاوت کرد (اطلاعات فرهنگستان علوم، سری ۷، شعبه علوم غیردقیقه فلسفه، تاریخ و غیره)، شماره های ۸-۱۰، سال ۱۹۲۸ و شعبه ادبیات و زبان نشریه ۵، ۱۹۵۴، همچنین در آثار ی.ا. برتلس (خاورشناسی شوروی شماره ۱، ۱۹۵۸)، ای.پ. پتروشفسکی (اطلاعات مختصر انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم نشریه ۳۱، ۱۹۵۹)، ب.ن. زاخودر (مسائل خاورشناسی شماره ۵، ۱۹۵۹) و دیگران. تحقیق و مطالعه میراث دانشمندان سابق نیز به ترقی و تکامل ایرانشناسی شوروی کمک میکند. به نشریه مخصوص «اطلاعات مختصر انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم ا.ج.س. - ش.س. که به صدمین سالگرد از روز تولد و.و. آ. ژوکوفسکی اختصاص یافته است (نشریه ۴۲، ۱۹۵۹)، به چاپ میراث و.و. بارتولد، ک.ز. الزمان،

و.ف. میلار و دیگران اشاره میکنند. این شرح مختصر کارها و تالیفات در ایران، که ابداً کامل نیست، قبل از هر چیز موفقیت‌های بزرگ ایران‌شناسی شوروی را گواهی میدهد. ضمناً باید خاطر نشان ساخت، که مطالعه و تدوین درباره ایران توسعه مییابد و سال بسال عمیق‌تر و دقیق‌تر میشود: ایران‌شناسان و تخصص و صلاحیت آنان افزایش مییابد، کرسی‌های تازه شعبه‌های جدید تشکیل مییابد، که به تحقیق درباره ایران اشتغال میور سال بسال مطبوعات درباره ایران بیشتر انتشار مییابد، موضوع تحقیقات و مییابد و استادی و مهارت افراد زیادتر میشود. در پایه و اساس این پیشرفت‌های دائمی، در بسط و افزایش معلومات درباره ایران توجه زیاد و علاقه‌ای مخصوص قرار دارد، که مردم شوروی نسبت به تاریخ و تمدن و فرهنگ این کشور باستانی احساس مینمایند. توسعه و ترقی روابط دوستانه بین ملل اتحاد شوروی و ایران بی‌شک موجب ادامه ترقی و تعالی ایران‌شناسی شوروی و روشن کردن همه‌جانبی تاریخ و تمدن و فرهنگ ایران خواهد شد.

(پایان)

ژوهرشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی